

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КОМИТЕТ НАУКИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМЕНИ Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА

Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметованың
туғанына 100 жыл толуына орай,
**«ҚАЗАҚСТАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА:
ТАРИХИ ЖАД ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР»**
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы
материалдарының жинағы

6 мамыр 2022 жыл

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**«КАЗАХСТАН В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ»**,
посвященной 100-летию рождения героя Советского Союза
Маншук Маметовой

6 мая 2022 года

Алматы, 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КОМИТЕТ НАУКИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМЕНИ Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА

Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметованың
туғанына 100 жыл толуына орай,
**«ҚАЗАҚСТАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА:
ТАРИХИ ЖАД ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР»**
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы
материалдарының жинағы

6 мамыр 2022 жыл

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**«КАЗАХСТАН В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ»**,
посвященной 100-летию рождения героя Советского Союза
Маншук Маметовой

6 мая 2022 года

Данабаева Ж.Ә.
Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі
Ақтөбе, Қазақстан

АТҚА ҚОНҒАН НӘЗІК ЖАН

Мәмбетжанова Дамелі Бектілеуқызы 1926 жылы Мұғалжар ауданы, Жағабұлақ селосында шаруа отбасында дүниеге келген. 7 класстық білім алып, енді бой жеткен шағына сұрапыл соғыс жылдары тұстас келіп, шаруашылыққа ерте араласқан жап-жас талдырмаш қыз, 1943 жылы ауыл шаруалылық өндірісінде Буденный атындағы колхозда, «40 лет КазССР», (казіргі Құлжарған фермасы), «Жұрын» совхозында еңбек жолын бастап, сол уақыттарда тұрмыс құрады.

Қатал уақыт жастықтың нағыз салтанатты шағында жолын кесіп, майданға кеткен ер-азаматтардың елде атқарар еңбектері, нәзік жанды атқа мінгізді. Сол кездер елдің есін алған қаралы, ұзақ жылдар болды. Дәмелі апай нақ осы кезде еңбек жолын бастады.

Ұлы Отан соғысы басталып қызу жүріп жатты, халықтың басына ауыртпалықтар түскен заман, тоқшылық жоқ, малшы да, басқа да мөлшермен азық-түлік алатын жағдайға жеткен кез. Сол отты жылдарда халықты сақтап қалған бір нәрсе болса ол ынтымақ, еңбек пен тәртіп болатын. Адамдардың бір-біріне бауырмалдығы, қатаң талап қоятын тәртіп, дамылсыз еңбектің арқасында 1945 жылы Жеңіс туы желбіреп, халық еңсесін көтерді-ау.

Колхоздарды қайта ұйымдастырудан кейін шопан көмекшісі Дәмелі Мәмбетжановаға еңбекте жоғары көрсеткіштерге жеткені үшін 1968 жылы «Мал шаруашылығының екінші класс шебері» деген атақ берілген.

Өзінің зерделілігі, еңбек сүйгіштігі арқасында қой бағуға байланысты көп нәрселерді көңіліне түйе білген. 1969 жылы дамылсыз еңбегінің арқасында Дәмелі апай «Жұрын» совхозының аға шопан атағын алады.

Қазақстан КП Ақтөбе облыстық комитетінің, облыстық атқару комитетінің және кәсіподақтары облыстық Советтің шешімдері бойынша 1969-1972 жылдар аралығында жыл сайын Дәмелі апайға «Облыстың таңдаулы шопаны» атағы берілген.

1969-1976 жылдар аралығында жыл сайын Бүкілодақтық Халық шаруашылығы жетістіктерінің көрмесіне (ВДНХ) қатысып бір күміс, екі қола медальға ие болған.

Сол уақыттарда жыл сайын мал төлдейтін науқанда Дәмелі апайдың шаңырағына көмекке келуге күмар жандарда аз болмаған. Себебі Дәмелі апайдың мейірімділігі, қонақжайлығы, қайырымдылығы да мол жан, ағайын-туманың татулығын, амандығын үнемі тілеп отыратын. Жығылғанды тұрғызуға, сүрінгенді сүйеуге, ашты тойғызуға тырысатын. Анамның ел құрметіне бөленіп келгені осындай қасиеттері болса керек деп еске алады балалары.

Қаншама дәріптеп айтқанмен, алпысыншы жылдардың өзінде қойшының, малшының баласы ата-ананың жылы құшағынан ертерек шығып аудан орталығындағы интернаттарда жатып білім алатыны белгілі.

Бала кезінде жазғы демалысқа шыққаннан кейін ауылына келіп ата-анаға қой бағуға жәрдемдескен шақтарымызда анамыз май шайқап, күрт қайнатып, ірімшік жасап, табанан көметінін айтап, тамсанап қояды баласы Серікболат ағамыз.

Сол бір жылдарда қатты қыстың қарлы-борандарында қиыншылықтарды жеңіп, талай-талай кірпік ілмеген қиын күндерді бастан өткеріп, сан рет осылайша еңбек қиындығын да тартты. Сол қатал қыста да мал шығынына жол бермеді. Қажырлы еңбек етіп, жылма –жыл төл алу және жүн қырку жұмыстарында тәуір көрсеткіштерге ие болып жүрді. Себебі нағыз еңбек адамы болатын.

Ақтөбе облысының колхозшылары мен совхоздарындағы шопандардың 1970 жылғы төл алудағы көрсеткішінде Дәмелі Мәмбетжанова жоспарды артығынан орындап әр жүз саулықтан 121 қозы алып, 9 орын алады.

**Ақтөбе облысының колхоздары мен совхоздарындағы шопандардың
1970 жылғы төл алуудағы көрсеткіштері**

Алтын орын	Шопанның фамилиясы мен есімі	Шаруашылықтарының аттары	Аулаы	Көрсеткіштері		
				бесірін берілеу сү- тіндерінің саны	сүтіндер- дің саны ау %	әр жүз сү- тіннің алынған коғам
1	2	3	4	5	6	7
1.	Қуанышбаев О.	Берсиев атындағы совхоз	Ойыл	723	100	139
2.	Мамытов М.	«Жұрын» совхозы	Мұғаджар	790	100	134
3.	Мұқанов К.	«Жарық» совхозы	Қобда	708	99,4	130
4.	Ержанов К.	Берсиев атындағы совхоз	Ойыл	700	100	125
5.	Қаражанов М.	«Қона» совхозы	Новоресей	768	99,6	124
6.	Қуандықов Т.	«Сарыбұлақ» совхозы	Шалқар	650	99,5	122
7.	Ғалымов Б.	Құрманов атындағы совхоз	Ойыл	898	100	121
8.	Жаманбаев Т.	Октябрьдің 50 жылдығы атындағы совхоз	Алга	876	100	121
9.	Мәмбетжанова Д.	«Жұрын» совхозы	Мұғаджар	797	100	121
10.	Хасенова Д.	«Жұрын» совхозы	Мұғаджар	737	100	120
11.	Жир С.	Калинин атындағы колхоз	Қобда	795	99	120
12.	Батырбаев М.	«Авангард» колхозы	Ленин	553	99	120
13.	Ыбраев Ш.	«Ильичев» совхозы	Мұғаджар	615	100	120
14.	Сариязов Ж.	«Айшуақ» совхозы	Шалқар	600	99,5	120
15.	Иманбаев О.	«Октябрь» совхозы	Ойыл	704	100	120
16.	Қалымбаев С.	Тәжірибе станциясы	Новоресей	768	99	120

Мал шаруашылығының дамуына қосқанқажырлы үлесі үшін 1971 жылы Еңбек Қызыл Ту орденімен, 1976 жылы Құрмет орденімен марапатталып, өз ісінің шебері ретінде жоғары баға берілген.

Тағдыр деген қызық нәрсе ғой, өмірден күткенің де, күтпегенің де бола береді. 1973 жылы жолдасы өмірден өтеді, бірақ Дәмелі апай жігерлі еңбегін тоқтатпай жалғастырып, халықпен бірдей күн көріп, тіршілігін жалғай береді. Тәжірибелі малшы кейін «Жұрын» қой шаруашылығы совхозының № 2 фермасында аға шопан болады.

1971-1977 жылдар аралығында «Жұрын» совхозы Құмжарған халықтық депутаттар кеңесінің селолық және ауылдық округіне депутат болып сайланады.

Ерен еңбегінің арқасында Дәмелі апа 1978 жылы «Еңбек ардагері» төсбелгісімен марапатталған.

Дәмелі апай зейнеткерлік демалысқа шыққаннан кейін, өткен күнге көз жіберіп, шүкіршілік қылып отыратын. Иә, еңбек еткен жылдары бекерге кетпеген, оған куә омырауына таққан орден, медальдары, одақтан, республикадан, облыстан алған Құрмет грамоталары өз алдына бір бөлек.

Жеке өмір жолында 4 бала тәрбиелеп өсірген ана. Озат шопанның перзенттерінің ішінде үлкені Серікболат Қазақстан геологиясы саласына еңбегі сіңген білікті маман болса, қыздары әр түрлі салада еңбек етіп еліне өз үлестерін қосып жүрген азаматшалар, кіші ұлы Бекболат ата-анасының жолымен ақ таяқтың мұрагері, жолын жалғастырушы. 1976 жылы Дадабаев Бекболат «Социалистік жарыс жеңімпазы» төсбелгісімен марапатталып, еңбекке деген қызығушылығы одан әрі арта түседі. Анасы зейнеткерлік демалысқа шыққаннан кейін шопанның ақ таяғы жерде қалмай Бекболаттың қолына көшіп, шаруашылықты жалғастырады. Айта кететін бір нәрсе ана мен бала өмірінің арасында керемет бір сәйкестік бар сияқты.

Бүгінде Бекболат мал шаруашылығымен айналысып, «Бірлік» ЖШС ұжымының ұйытқысы болғанына бірнеше жыл болды.

Иә, Дәмелі апайдың балалары осылай өркендеп өсуде. Облыстық тарихи-өлкетану музейі ұйымдастырған «**Жәдігер жерде қалмасын**» акциясы аясында Дәмелі Мамбетжанованың ауыл шаруашылығында еңбек еткен жылдары алған төсбелгілері, куәліктері, суреті т.б. құжаттарын баласы Серікболат Дадабаев тапсырып музей қорын толықтыра түсті.

Дәмелі Мамбетжанованың ауыл шаруашылығында еңбек еткен жылдары алған төсбелгілері, куәліктері, суреті т.б. құжаттарын баласы Серікболат Дадабаев тапсырып құжаттары музей қорының негізгі және қосымша қорларында сақтаулы тұр.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі:

1 Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейінің фото-құжат қорында сақталған НҚТ-17132-17142 Д.4734-4744, ҚҚТ-6512/1-30 санымен тіркелген құжаттардан алынды.

Талжанов Қ.А.

кіші ғылыми қызметкер,

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі

Ақтөбе, Қазақстан

ОТАН ҮШІН ОТ КЕШКЕН

(Ардагер Айыш Жанұзақова туралы)

Ұлы Жеңіс күні-өскелен ұрпақтың Отан үшін от кешкен соғыс ардагерлеріне тағзым етер күн.

Фашистік Германия бастаған сұрапыл соғыс қазақ халқына да ауыр болды. Соғыстың алғашқы күндерінен бастап қазақ жігіттерімен қатар нәзік жандылар да майдан шебіне тартылды.

Қазақ қыздары да соғыс ауыртпалығын ер азаматтармен бірдей көтерді. Майданға аттанған әйелдер мен қыздардың көбі медициналық санитарлық ботальондар мен госпитальдарда борышын өтеді. Қазақ арулары түрлі әскери құрамаларда болып, ерен ерлік үлгісін көрсетті.

Сол бейбіт өмірді қорғауға аттанған қазақ жігіттері мен қыздары қатарында ақтөбелік Айыш Жанұзақова апаймыз да бар болатын.

Көзі тірісінде Ұлы жеңістің 50 жылдығы қарсаңында Айыш апай отты майдандағы жолы жайлы Шалқар аудандық газеттерінің біріне берген сұқбатымен әңгімемізді жалғастырамыз [1, 8-б.].

«Әлі есімде деп бастаған Айыш апай әңгімесінде, - еліміз лаң салып тұтқиылдан басталған Отан соғысына бір жыл болыпты. Елдегі азаматтар бірінен соң бірі майданға кетіп жатты. Адам баласының небір қиын